

Józef Saski

Architekt Kazimierz Saski (1886-1979)

Ochrona Zabytków 32/3 (126), 252-253

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WSPOMNIENIE POŚMIERTNE

ARCHITEKT KAZIMIERZ SASKI (1886—1979)

Urodził się 18 grudnia 1886 r. w Rydze. Rodzice byli Polakami, ale w pewnym okresie mieszkali na Łotwie, wchodzącej wówczas w skład cesarstwa rosyjskiego; ojciec Kazimierza, pozostając w czynnej służbie armii carskiej, nie miał prawa odbywania służby na terenach b. zaboru rosyjskiego. Po przejściu ojca na emeryturę rodzina osiedliła się w Warszawie, gdzie w 1902 r. rozpoczął Kazimierz Saski naukę w Warszawskiej Szkole Realnej. Kiedy w 1905 r. w Warszawie wybuchł słynny strajk szkolny, wziął w nim czynny udział, co spowodowało kłopoty w uzyskaniu świadectwa dojrzałości. Wyjechał zatem do Rosji i tam w Państwowej Szkole Realnej uzyskał w 1906 r. świadectwo ukończenia szkoły.

W 1906 r. wstąpił na Wydział Budownictwa Lądowego Szkoły Politechnicznej we Lwowie; w 1913 r. uzyskał dyplom z oceną „bardzo uzdolniony”. Rok wcześniej rozpoczął także studia na Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu u prof. F. Ohmana i ukończył je uzyskaniem nagrody im. prof. Fryderyka Schmidta. W okresie studiów politechnicznych odbył praktyki zawodowe, pracując przy budowie gmachu Banku Cesarstwa Rosyjskiego przy ul. Bielańskiej w Warszawie, późniejszej siedziby Banku Polskiego.

W tym właśnie czasie narodziło się Jego zainteresowanie problemami konserwacji zabytków architektury. Jeszcze jako student, na zlecenie prof. M. Sokołowskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, wykonał pomiary inwentaryzacyjne zabytków architektury na terenie Zamojszczyzny (dworów — w Klemensowie i Łabuniach, kościołów — w Potoku, Modliborzycach, Tarnogrodzie i innych). Prace te okazały się niezbędne dla badań z historii sztuki w Polsce prowadzonych przez profesora. Materiały dotyczące np. inwentaryzacji i rekonstrukcji dworu w Łabuniach odnalazł w wiele lat potem i wykorzystał J. Kowalczyk do swej publikacji *Architekci Zamojskich w XVIII w.* („Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, nr 4, 1959).

W okresie poprzedzającym wybuch pierwszej wojny światowej przyjął Kazimierz Saski zlecenie prof. T. Obmińskiego, wykładowcy budownictwa drewnianego na Politechnice Lwowskiej, dotyczące konserwatorskiej inwentaryzacji drewnianych cerkiewek Podkarpacia — w Dolnym Drohobyczu, Synowódzku i innych. Prace te, przechowane w archiwach Towarzystwa Konserwatorów Galicji, stały się po latach podstawą publikacji *Pamiętniki Architektury Ukrainy*, wydanej przez Akademię Architektury USSR (Kijów 1951).

W sierpniu 1913 r. przeniósł się Kazimierz Saski na stałe do Warszawy i rozpoczął pracę jako projektant w Biurze Architektoniczno-Budowlanym, prowadzonym przez profesorów K. Skórewicza i J. Gałęzowskiego. Pracował m.in. przy budowie gmachu Państwowego Instytutu Higieny przy ul. Chocimskiej 32 w Warszawie oraz pałacu w Werbowej na Podolu.

W 1915 r., po opuszczeniu Warszawy przez wojska rosyjskie, okupacyjne wojska niemieckie zaczęły przejawiać niepokojące zamiary wykorzystania ocalałych reprezentacyjnych gmachów dla zakwaterowania wojsk. Społeczeństwo polskie broniąc się przed tymi zakusami m.in. powołało Urząd Kuratora Zamku Królewskiego i powierzyło to stanowisko prof. K. Skórewiczowi, który zaangażował Kazimierza Saskiego na swego współpracownika. Przypadkowo zachowane w zbiorach rodzinnych, oryginalne zaświadczenie podpisane przez profesora stwierdza, że „Kazimierz Saski, architekt, pracował pod kierownictwem profesora jako ówczesnego Kuratora Zamku Królewskiego w Warszawie w Biurze Inwentaryzacji Architektonicznej Zamku od 14.IX.1915 r. do 1.III.1917 r. Wykonywał swe prace z wielką umiejętnością i wielką artystyczną miarą”. Warto wspomnieć, że zgromadzone wówczas materiały okazały się przydatne po pierwszej wojnie światowej w pracach związanych z adaptacją Zamku na potrzeby reprezentacyjnego gmachu Rzeczypospolitej. Materiały te stały się też bardzo pomocne po drugiej wojnie światowej, przy rekonstrukcji zniszczonego doszczętnie przez okupanta Zamku.

W 1917 r. w Lublinie powstał Główny Komitet Ratunkowy — społecznie działająca instytucja, zajmująca się m.in. opracowywaniem planów regulacyjnych miast oraz prowadzeniem akcji uświadamiającej potrzebę racjonalnej odbudowy zniszczonych miast i wsi. Komitet prowadził również biuro budowlane, którego kierownikiem został J. Handzelewicz. Jego zastępcą jest wówczas Kazimierz Saski, który przeniósł się do Lublina i tutaj sporządził plany zagospodarowania przestrzennego zniszczonych przez działania wojenne Puław, Krasnegostawu i Markuszewa.

Z tego okresu datuje się żywy kontakt Kazimierza Saskiego z urbanistyką i opracowywaniem planów regulacyjnych miast. Tematem tym pasjonuje się w latach 1918—1939.

Z chwilą odzyskania niepodległości w 1918 r. utworzone zostało w Warszawie Ministerstwo Robót Publicznych, którego kierownictwo objął Gabriel Narutowicz. Dla usuwania zniszczeń wojennych wszczęto poszukiwania fachowców. Kazimierz Saski wrócił do Warszawy i 1 czerwca 1919 r. otrzymał nominację na st. referenta do spraw regulacji zabudowy miast w Ministerstwie Robót Publicznych. Zakres Jego obowiązków był rozległy: z jednej strony konieczność jak najszybszego usuwania zniszczeń wojennych wymagała działań doraźnych, z drugiej — szeroka działalność związana z perspektywnym planowaniem zagospodarowania przestrzennego, żmudne studia i opracowania. Z tego okresu pochodzą plany odbudowy miast Sochaczewa i Nowego Miasta, sporządzone przez Kazimierza Saskiego oraz powstałe przy Jego współpracy plany Kazimierza, Ożarowa i Nowgieldni. Był również referentem planów zagospodarowania przestrzennego Warszawy, Łodzi, Krynicy, Zakoparęgo i nowych osiedli powstających na odzyskanym wybrzeżu morskim. Niektóre prace z tego

okresu, uznane za wybitne, prezentowane były w 1925 r. na Międzynarodowej Wystawie Sztuki w Paryżu, za co Kazimierz Saski otrzymał specjalne podziękowanie od Ministerstwa Robót Publicznych.

Niezależnie od prac związanych z zajmowanym stanowiskiem brał udział w publicznych konkursach. W 1916 r. wspólnie z architektami: Kazimierzem Tołłoczka i Brunonem Zborowskim opracował plan odbudowy Kalisza; projekt ten otrzymał wyróżnienie w konkursie. W 1919 r. wraz z arch. A. Bojemskim stanął do konkursu publicznego na opracowanie projektu zagospodarowania Ogródów Frascatti w Warszawie; zdobył II nagrodę. Również we współpracy z K. Tołłoczka i B. Zborowskim przyjął zlecenie Zarządu Miejskiego m. Przasnysza na opracowanie planu regulacyjnego, a w 1923 r. opracował plan regulacyjny Włocławka. Ta ostatnia praca opublikowana została w 1926 r. w „Architekturze i Budownictwie”. W 1927 r. wspólnie z arch. Marcinem Weinfeldem przystąpił do konkursu na rozwiązanie zabudowy placu Saskiego w Warszawie. Praca ta została zakupiona i opublikowana w 1927 r. również w „Architekturze i Budownictwie”.

Projektowanie budynków nie sprawiało jednak Kazimierzowi Saskiemu tyle satysfakcji, co zajmowanie się urbanistyką czy konserwacją. Mimo to, w okresie po pierwszej wojnie światowej nie unikał pracy tego rodzaju. Podejmował się np. sporządzenia projektów domów mieszkalnych na Żoliborzu czy kolonii im. Staszica w Warszawie (ocalały w czasie wojny domy przy ul. Prezydenckiej 2—12). Wspólnie z arch. M. Weinfeldem projektował dom mieszkalny profesorów Wolnej Wszechnicy przy ul. Grójeckiej 42 (ocalał z pożogi wojennej). Projektował też domy mieszkalne w Ostrowcu Świętokrzyskim, Skierniewicach i innych miastach.

W 1921 r. został powołany na wykładowcę perspektywy liniowej na Państwowych Kursach Pedagogicznych dla nauczycieli rysunku w Warszawie. Przez okres pięciu lat, również od 1921 r., jest wykładowcą ustrojów i konstrukcji budowlanych oraz kreśleń budowlanych w Państwowej Szkole Budownictwa w Warszawie.

Jako wybitny znawca problemów urbanistycznych w 1925 r. objął stanowisko radcy ministerialnego w Ministerstwie Robót Publicznych. Dwukrotnie reprezentował Ministerstwo na międzynarodowych kongresach mieszkaniowych miast w Paryżu (1925 i 1928).

W 1928 r. reprezentował władze miejskie na międzynarodowym kongresie miast w Rzymie, a w 1932 r. w Berlinie.

W 1928 r. Zarząd Miejski m.st. Warszawy przystąpił do rozbudowy służby urbanistycznej. Prezydent m. Warszawy inż. Zygmunt Słomiński zaproponował K. Saskiemu objęcie w Wydziale Technicznym stanowiska zarządzającego działami regulacji i pomiarów miasta stołecznego. Dnia 1.II. 1929 r. przeszedł Kazimierz Saski do Zarządu Miejskiego, co dało Mu możliwość oddziaływania na kształtowanie się i rozwój najważniejszej aglomeracji miejskiej w kraju. Pozostał na tym stanowisku przez siedem lat, aż do 1.VI.1936 r., kiedy to prezydent S. Starzyński, w związku z reorganizacją działów technicznych Zarządu Miejskiego, przesunął Go na stanowisko p.o. naczelnika Działu Zatwierdzeń Wydziału Nadzoru Budowlanego; funkcję tę pełnił do wybuchu powstania warszawskiego.

W 1930 r. powołany został Państwowy Komitet do Spraw Odnowienia Zamku Królewskiego w Warszawie. Kazimierz Saski został członkiem Komitetu i brał udział w jego pracach aż do wybuchu wojny w 1939 r. Pracując w dziale regulacji i pomiarów miasta, przyczynił się wydatnie do przygotowania planu zagospodarowania przestrzennego stolicy, co spowodowało przedstawienie planu do zatwierdzenia przez władze państwowe.

Do pracy techniczno-projektowej powrócił w 1945 r., kiedy po powstaniu warszawskim podjął zatrudnienie w Biurze Odbudowy Stolicy w Wydziale Architektury Zabytkowej. Wykonał tam kilka fragmentarycznych planów zabudowy stolicy oraz projekty rekonstrukcji takich ciągów ulicznych, jak Krakowskie Przedmieście, ul. Długa i Miodowa. W latach późniejszych — aż do 1963 r. — wykonywał zlecenia na odbudowę zabytkowych domów, jak np. przy ul. Kanonia 10—12, Rynek St. Miasta 18, budynek usytuowany u zbiegu al. Świerczewskiego i pl. Dzierżyńskiego.

Osobny rozdział w twórczej działalności Kazimierza Sskiego stanowi sporządzenie planu odbudowy, a następnie nadzór autorski nad pracami w Pałacu Prymasowskim przy ul. Miodowej. Do tego zadania przywiązywał szczególnie znaczenie i aczkolwiek powściągliwy był z natury w wyrażaniu uczuć, niejednokrotnie ujawniał zadowolenie z powodu tej pracy.

Jeszcze dwukrotnie stawał do publicznych konkursów, biorąc udział w konkursie na plan zabudowy otoczenia Pałacu Kultury i Nauki w tzw. grupie konserwatorskiej. Brał też udział w konkursie na plan zagospodarowania przestrzennego staromiejskiej dzielnicy Szczecina.

W lutym 1954 r. został delegowany do Ministerstwa Kultury i Sztuki, do ówczesnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków. Pracował w tym departamencie na stanowisku naczelnika Wydziału Zabytków Architektury i Urbanistyki aż do przejścia w 1968 r. na emeryturę. Od momentu powołania w 1963 r. przez ministra kultury i sztuki Głównej Komisji Konserwatorskiej w Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji. Na temat ochrony i konserwacji zabytków wypowiadał się w licznych artykułach drukowanych w wydawnictwach ODZ i „Biuletynie Informacyjnym Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków”, opracował wiele referatów i koreferatów techniczno-konserwatorskich.

Młodszy syn Kazimierza Sskiego — Bogdan, student Szkoły Handlu Morskiego, zginął w powstaniu warszawskim pod ruinami pałacu Krasieńskich, którego odbudową po wojnie zajmował się Ojciec.

Po ciężkiej i długotrwałej chorobie zmarł Kazimierz Saski w 1979 r. i został pochowany w kwaterze „Parasola” razem z synem.

W okresie przedwojennym odznaczony został za nienaganą, długoletnią służbę, po wojnie medalem 10-lecia PRL, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”, Złotą Odznaką Honorową Towarzystwa Urbanistów Polskich oraz odznaką „Zasłużony działacz kultury”. Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy odznaczyło Go Złotą Odznaką Honorową m.st. Warszawy.

Był członkiem Stowarzyszenia Architektów Polskich, członkiem honorowym Towarzystwa Urbanistów Polskich, Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, a także Związku Bojowników o Wolność i Demokrację.

Kazimierza Sskiego cechowało umiłowanie piękna, głęboki szacunek dla dorobku kulturalnego narodu, wyjątkowa skrupulatność i entuzjazm dla wykonywanej pracy. Zapisał się trwale w historii konserwatorstwa polskiego. Odszedł powszechnie szanowany i ceniony dla swych wartości człowiek.

Oprac. redakcja na podstawie wspomnień napisanych przez Józefa Sskiego